

Milli maraqlardan global təsirə: Prezident İlham Əliyevin "Strateji diplomatiya" fəlsəfəsi

2020-ci ildən sonra Azərbaycan dövlət suverenliyinin faktiki bərpası ilə klassik Vestfal prinsiplərini (ərazi nəzarəti və daxili işlərə müdaxilənin yolverilməzliyi) gücləndirdi.

Prezident İlham Əliyevin illərlə apardığı diplomatik diskursun real nəticə ilə üst-üstə düşməsi, koherent uyğunluq xarici siyasət baxımından Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipinin ardıcıl, sistemli şəkildə beynəlxalq platformalarda müdafiəsi, enerji və nəqliyyat layihələrində öhdəliklərin etibarlı icrası, regional güc balansının çoxvektorlu, lakin prinsiplərin xəttin qorunması eyni zamanda nəticə etibarilə normativ mövqeyinin praktik geosiyasi nəticəyə transformasiya olunması ilə səciyyələnilir. Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemi klassik güc balansı modelindən çıxaraq "marşrutlar geosiyaseti" mərhələsinə qədəm qoymuş, dünya nizamı "liberal hegemonluq" dövründən kəskin "Tranzaksional Realizm" (maraqların birbaşa mübadiləsi) mərhələsinə keçid almışdır. Qlobal rəqabət yalnız ÜDM göstəriciləri, enerji bazarları və ya maliyyə alətləri ilə ölçülmür. Mübarizə fiziki və rəqəmsal infrastrukturun nəzarəti, alternativ nəqliyyat dəhlizlərinin qurulması və kommunikasiya xətlərinin təhlükəsizliyi üzərində cəmləşir. Bu yeni geosiyasi realıqda üstünlük resurs bolluğu ilə deyil, bağlantıların idarə olunması və alternativ marşrutların təşkili ilə müəyyən olunur.

Belə bir mürəkkəb və dəyişkən mühitdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən formalaşdırılmış xarici siyasət kursu klassik balans modelindən daha geniş strateji çərçivə təqdim edir. Bu kursu siyasi elm prizmasından "poaktiv balanslaşdırma" kimi xarakterizə etmək mümkündür. Əgər ənənəvi balans siyasəti böyük güclər arasında neytral mövqe saxlamağı hədəfləyirsə, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan dövlətinin tətbiq etdiyi model aktiv diplomatik manevr, çoxşaxəli tərəfdaşlıq və geoiqtisadi təşəbbüskarlıq üzərində qurulmuşdur. Ölkəmiz heç bir güc blokuna qoşulmadan, eyni zamanda bütün əsas mərkəzlərlə işləyə bilən çevik diplomatik arxitektura qurmuşdur. "Azərbaycan heç vaxt seçim qarşısında qalan ölkə olmayıb, biz əməkdaşlıq platformasıyıq, onları birləşdiririk".

Yəni Azərbaycan blok siyasətindən uzaq dayanaraq körpü-dövlət konsepsiyasını prioritetləşdirdiyini, çoxtərəfli geosiyasi identifikasiyanı, "bloklararası körpü" modeli üzərində xarici siyasət modeli qurduğunu bəyan edir. Bu istiqamət ölkəyə həm Qərbi institutları ilə əməkdaşlıq etmək, həm də Şərqi bazarları ilə iqtisadi inteqrasiyanı dərinləşdirmək imkanı verir. Bu model sayəsində Azərbaycan regional rəqabətin obyektindən subyektinə çevrilmişdir. Enerji ixracatçısı imicindən çıxaraq tranzit, logistika və rəqəmsal infrastruktur platforması kimi çıxış etməsi ölkəmizin beynəlxalq sistemdə funksional çəkisini artırmışdır.

Prezident İlham Əliyevin xarici siyasət kursunun digər mühüm elementi geoiqtisadi imkanların siyasi kapitalla transformasiyasıdır. Əsası Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən siyasi müdriklik və uzaqgörənliklə qoyulan enerji diplomatiyası ilkin mərhələdə Azərbaycanın təhlükəsizlik zəmanətini möhkəmləndirən alət idisə, hazırda nəqliyyat dəhlizləri və alternativ marşrutlar ölkənin strateji mövqeyini daha da gücləndirir.

Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü xarici siyasət kursu konfrontasiya deyil, idarəolunan rəqabət prinsipinə əsaslanır, böyük güclərlə münasibətlər emosional ritorika üzərində deyil, pragmatik maraq balansını üzərində qurulur. Bu ölkəyə həm təhlükəsizlik risklərini minimumlaşdırmaq, həm də yeni tərəfdaşlıq formatları yaratmaq imkanı verir. Bu siyasi xətlə Azərbaycan həm diplomatik çevikliklə, həm də iqtisadi dayanıqlıq və institusional sabitliklə təmin olunan, "tarazlayıcı aktor" funksiyasını regional güc balansında uğurla yerinə yetirir.

İlham Əliyevin son illərdə formalaşdırdığı xarici siyasət xətti klassik balanslaşdırma modelindən çoxsaylı bir strategiyaya çevrilmişdir. Hərbi-siyasi çəkirdimə, enerji və nəqliyyat rıçaqları, diplomatik çeviklik və texnoloji modernləşdirmə

alətlərinin paralel tətbiqini nəzərdə tutan bu siyasi kursu "ağıllı güc" yanaşması kimi xarakterizə etmək mümkündür. Bu müdrik siyasi yanaşmanın bəhrəsi olaraq son iki ildə qazanılan əsas strateji nailiyyət Azərbaycanın həm Qərbi, həm də Şərqi üçün alternativsiz tranzit və geoiqtisadi platformaya çevrilməsidir. Bakı artıq yalnız enerji ixracatçısı deyil, Avrasiya geosiyasi məkanında marşrutların, rəqəmsal xətlərin və təhlükəsizlik mexanizmlərinin kəsişmə nöqtəsi kimi çıxış edərək "vazkeçilməz qovşaq" statusunu institusional formaya salmağa nail olmuşdur.

Çin ilə strateji yaxınlaşma, Şərqi istiqamətində dərinləşmə Prezident İlham Əliyevin xarici siyasət kursunun mühüm komponentidir. Bu ölkə ilə münasibətlərin 2025-ci ilin aprelində Pekində imzalanmış "Əhatəli Strateji Tərəfdaşlıq" bəyannaməsi ilə yeni mərhələyə keçməsi Azərbaycanın Şərqi vektorunda keyfiyyət dəyişikliyi yaratdı. Bu sənəd yalnız siyasi niyyət bəyanatı deyil, real iqtisadi və texnoloji transformasiya proqramıdır. Saziş nəticəsində Rəqəmsal infrastrukturun inkişafına irihəcmli investisiya axını təmin olundu.

Orta dəhliz çərçivəsində Azərbaycanın tranzit potensialı Çin-Avropa ticarətində daha mərkəzi mövqeyə yüksəldi. Bakı Pekin üçün Cənubi Qafqazda sabit və etibarlı tərəfdaş statusu qazandı. Bu, Azərbaycanın geoiqtisadi xəritəsində çəkisini artırmaqla yanaşı, Qərblə danışıqlarda da əlavə manevr imkanları yaratdı. Yəni Şərqi istiqamətində dərinləşmə Qərbi vektorunu zəiflətmədi, əksinə, onu daha da rəşional və qarşılıqlı faydalı müstəviyə keçirdi.

Cənab İlham Əliyevin son illərdə yürütdüyü xarici siyasət kursu Rusiyaya münasibətdə pragmatik model, rəqabətli sabitlik çərçivəsində formalaşaraq bir tərəfdən regional təhlükəsizlik və iqtisadi əməkdaşlıq kanallarını açıq saxlayan, digər tərəfdən isə suverenlik, çoxvektorlu balans və milli maraqların prioritetliyini prinsiplə şəkildə qoruyan koherent və həssaslanmış strateji xətt kimi xarakterizə olunur.

Prezident İlham Əliyevin formalaşdırdığı xarici siyasət kursu nəticəsində Azərbaycan-ABŞ münasibətləri enerji təhlükəsizliyi çərçivəsini aşaraq innovasiya, rəqəmsal infrastruktur və yüksək texnologiyalar, nəqliyyat-logistika istiqamətində yeni strateji məzmun kəsb edir. Donald Tramp administrasiyasının Azərbaycana verdiyi siyasi və geostrateji önəm də bu transformasiyanı stimullaşdıraraq Bakının beynəlxalq sistemdə təkə enerji tərəfdaşı deyil, həm də regional sabitlik və texnoloji əməkdaşlıq baxımından əhəmiyyətli aktor kimi mövqelənməsini gücləndirir. Yəni münasibətlər ideoloji ritorikadan çox strateji maraq və tranzaksional yanaşma üzərində qurularaq ümumilikdə pragmatik və maraq əsaslı xətt kimi xarakterizə olunur və son mərhələ keyfiyyət transformasiyası ilə səciyyələnilir.

Azərbaycan-ABŞ əməkdaşlığının yeni mərhələsinin dinamika göstərir ki, Azərbaycan ABŞ və Avropa üçün strateji resurs mənbəyindən daha artıq texnoloji və təhlükəsizlik tərəfdaşına çevrilir. ABŞ-nin vitse-prezidenti C.D.Vensin Bakı səfəri regional geosiyasi arxitekturala yeni mərhələnin başlanğıcını ifadə edən simvolik və praktik məzmunlu hadisə kimi qiymətləndirilə bilər. Bu səfər yalnız diplomatik protokol çərçivəsində keçirilən görüşlər toplusu deyil, həm də Cənubi Qafqazda qüvvələr balansının yenidən tənzimlənməsi istiqamətində konkret siqnallar sistemi kimi çıxış edir. Prezident İlham Əliyevin diplomatik uğurlarından biri də ondan ibarət oldu ki, ABŞ ilk dəfə açıq və institusional formada regional güc balansının Azərbaycanın strateji maraqları istiqamətində dəyişməsinə dəstək verdiyini nümayiş etdirdi.

Bu, Vaşinqtonun Cənubi Qafqaza yanaşmasında yeni konfigurasiya modelinin formalaşdığını göstərir. ABŞ tərəfindən təşviq olunan TRIPP layihəsi Azərbaycanın əsas ərazisi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasını birləşdirən strateji nəqliyyat-kommunikasiya xəttinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Lakin söhbət sırf tranzit yolundan getmir. Bu dəhliz Şərqi-Qərbi xəttində yeni geoiqtisadi konfigurasiya yaradır. Orta dəhliz strategiyasını daha funksional və təhlükəsiz edir. Cənubi Qafqaz

da iqtisadi inteqrasiya modelini siyasi sabitliklə əlaqələndirir.

Postmüharibə dövrünün diplomatik uğurları sırasında xüsusi yeri olan bu layihə eyni zamanda Ermənistan üçün alternativsiz strateji seçim formalaşdırır. Regional təcrid vəziyyətindən çıxışın yeganə rəşional yolunun Azərbaycanla sülh müqaviləsinə imza atmaq və yeni nəqliyyat arxitekturasına inteqrasiya olmaq mesajını açıq şəkildə verir. Beləliklə, proses tək iqtisadi təşəbbüs deyil, həm də siyasi transformasiya mexanizmi funksiyasını daşıyır.

Prezident İlham Əliyevin strategiyası göstərir ki, müasir geosiyasi münasibətlərdə uğur yalnız hərbi və iqtisadi gücə deyil, həm də diplomatik çeviklik, strateji balans və regional təşəbbüskarlıq qabiliyyətinə əsaslanır.

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin xarici siyasət kursunun mühüm faktorlarından biri də milli qürur və ədalət prinsipidir. Bu özünü Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatına sədrlik etdiyi dövrdə, ondan sonra da "Qlobal Cənubun səsi" olaraq Fransanın neokolonializm siyasətinə qarşı kəskin etirazlarda və beynəlxalq hüququn selektiv tətbiqinə yönəlmiş tənqidlərdə göstərdi.

"Tam suverenlik və çoxşaxəli təsir" modeli üzərində qurulmuş Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət kursu Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə "balanslaşdırma" doktrinasından çıxaraq böyük siyasi dühanın qüdrətilə daha iddialı strateji avtonomiya mərhələsinə keçmişdir. Toqquşan geosiyasi maraqlar üçbucağında Bakı tərəfləri öz milli maraqları ətrafında uzlaşdırən bir mərkəzə çevrilmişdir.

2026-cı il fevralın 13-dən 15-ə kimi Almaniyada keçirilmiş 62-ci Münxen Sülh Konfransında Prezident İlham Əliyev diplomatik imkanlarının geniş olduğunu nümayiş etdirərək iki mühüm nəticə hasil etdi:

- Regionun problemlərini region ölkələri özləri həll etməlidir. Biz kənar müdaxilələrə yox, regional əməkdaşlığa fokuslanmalıyıq.

- Azərbaycan heç bir ölkə ilə, o cümlədən Fransa ilə problem yaşamaq istəmir, lakin hər kəs regionun reallıqlarına hörmət etməlidir. Cənab İlham Əliyev gətirdiyi sübut və arqumentlərlə Fransa kimi aktarların regiona müdaxilə cəhdlərini Münxen masasında iflasa uğradaraq Avropanın "Yumşaq Güc"ün neytrallaşdırılmasına nail oldu. Məhz Münhendə, çünki ənənəvi olaraq Münxen Təhlükəsizlik Konfransı Qərbi dövlətlərinin üstünlük təşkil etdiyi platformadır və mesajı birbaşa ünvana çatdırmaq məqsədi daşıyırdı.

Azərbaycan Prezidentinin ön böyük siyasi uğuru isə Ermənistan ərazisindən keçən, Azərbaycanın əsas hissəsini Naxçıvanla bağlayan nəqliyyat yollarının açılması məsələsində Bakının irəli sürdüyü "suveren dəhliz" məntiqi beynəlxalq səviyyədə qəbul edilməyə başladı.

ABŞ Prezidenti Donald Trampın təşəbbüsü ilə yaradılan və BMT-yə alternativ, daha çevik bir platforma olan Sülh Şurasının 19 fevral 2026-cı ildə keçirilmiş ilk iclasında Cənubi Qafqazda əldə olunmuş sülh "tarixi nailiyyət" kimi dünyaya təqdim olundu.

Müasir Azərbaycanın memarı, Ümummilli Lider Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı cənab İlham Əliyevin analoqu olmayan siyasi kursunun məntiqi davamı olaraq yaxın gələcəkdə TRIPP layihəsinin reallaşması və Ermənistanla sülh sazişinin yekunlaşması ilə Cənubi Qafqaz ABŞ-Rusiya-Çin rəqabətində "neytral və təhlükəsiz liman" funksiyasını yerinə yetirəcək ki, bu da Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin ön böyük zəmanəti olacaqdır.

Müasir beynəlxalq münasibətlərdə Prezident İlham Əliyevin davamlı və təsirli geosiyasi strategiyası normativ-identik autentlik ilə institusional-struktur koherentliyinin vəhdəti əsasında formalaşan "Strateji Diplomatiya" fəlsəfəsi siyasi-elmi və ictimai-fəlsəfi, nəzəri-praktik baxımından çox mühüm tədqiqat obyektidir, dünya diplomatiya tarixi təcrübəsi kimi mütərəqqi praktik əhəmiyyətə malikdir.

*Ceyhun NƏCƏFOV,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru*